A. JURET, *Les idées et les mots. Essai de philosophie linguistique. La formation des idées observée dans la formation des mots.* Paris, 1960, 154 p.

Ultima lucrare a cunoscutului profesor de la Facultatea de litere a Universității din Strasbourg reprezintă o încercare de răspuns la problema dificilă a formării ideilor și a stabilirii succesiunii lor.

După o scurtă prezentare critică a soluțiilor propuse de gînditori din diferite epoci, autorul ajunge la concluzia că, dată fiind strînsa legătură dintre limbă și gîndire, singura metodă obiectivă care permite o abordare științifică a acestei probleme este analiza felului în care se formează cuvintele, stabilirea succesiunii sensurilor în mai multe limbi.

A. Juret și-a limitat cercetarea la familia limbilor indo-europene și a ales de preferință exemple din limbile sanscrită, greacă și latină. În gruparea familiilor de cuvinte în jurul unei rădăcini și a stabilirii filiației sensurilor, autorul ține seama de două principii, pe care le enunță în mod explicit.

În primul rînd, el socotește că sensul primar al rădăcinilor este, în raport cu sensurile cuvintelor create pe baza lor, cel mai general și mai abstract, ceea ce înseamnă că la originea gîndirii stau ideile abstracte: « ainsi qu'il sera établi par des faits variés et indépendants, ce sont les conceptions les plus abstraites qui sont au début de la pensée » (p. 17). Sensurile concrete și ideile formulate prin ele sînt considerate ca fiind posterioare celor abstracte.

În al doilea rînd, autorul presupune un paralelism perfect între sens și complexul sonor care îl exprimă. Unei noțiuni simple ar trebui să-i corespundă o rădăcină monoconsonantică, o rădăcină cu două consoane neputînd avea decît un sens secundar, derivat. Pe măsură ce sensurile se îmbogățesc, se precizează, rădăcina comportă modificări fonetice sau se lărgește cu sufixe.

În conformitate cu aceste principii, cuvintele sînt împărțite în grupuri semantice în jurul unei rădăcini cu sens foarte general. La rîndul lor, rădăcinile sînt grupate în două categorii fundamentale pe baza a două perechi de noțiuni simple, care formează unități de contrarii: I unul, altul — ansamblu și II a fi — a face.

Din variatele raporturi care s-au creat în cadrul celor două perechi de noțiuni, considerate primare, s-au desprins, într-o ordine perfect logică, diferite idei abstracte și concrete. Astfel, de exemplu, din categoria *unul cu altul* s-ar fi desprins noțiunile: a uni, aduna, locui, cultiva; trupă, mulțime, client, servitor; a recolta, culege; a amesteca, bastard, hibrid, comun, vulgar etc. (p. 40); din categoria *unul fără altul* s-au dedus noțiunile: vid, lipsă, a produce un gol (a înțepa, străpunge, săpa, deschide, rade etc. și numele de instrumente care produc asemenea acțiuni: spin, ac, sabie etc.) etc. (p. 58). Din noțiunea primară a existenței se consideră derivată noțiunea de posesiune cu toate nuanțele apropierii: a avea, a avea la dispo-

https://biblioteca-digitala.ro

ziţie, a ţine, purta, suporta, tolera; a se opri; a lua, înţelege, dobîndi, ocupa, cumpăra, fura; a lua cu gura, mînca, înghiţi, devora, bea etc. (p. 79).

În acest fel, orice cuvînt indo-european îşi găseşte un loc determinat în una din categoriile logice stabilite. În ele sînt cuprinse şi sensurile gramaticale: astfel, valorile cazurilor îşi găsesc locul în sfera *a fi — a acţiona*, iar în categoria *unitate — ansamblu* se încadrează opoziţiile de persoană, la verbe, de gen şi număr, la nume.

După părerea lui A. Juret, aceleaşi noţiuni simple se găsesc la toate popoarele: tocmai datorită comunităţii primare a noţiunilor simple şi structurii logice a conceptelor oamenii se pot înţelege între ei, cu toate diferenţele de timp, spaţiu, civilizaţie şi structură lingvistică. Diferenţele în modul de a gîndi ar proveni numai din noţiunile derivate, pe care şi le-a construit fiecare popor în funcţie de mediul fizic şi social, de interesele economice etc. (p. 139).

Cartea prof. A. Juret, interesantă din multe puncte de vedere, e susceptibilă de a da naştere la discuţii, atît în ceea ce priveşte principiile filozofice, cît şi interpretarea materialului lingvistic.

Aşa cum s-a văzut, autorul consideră că evoluţia ideilor a avut loc pornindu-se de la un număr redus de noţiuni, cele mai simple şi mai generale.

Din punctul lui de vedere, generalul nu are o existenţă obiectivă, iar realitatea e « individuală şi schimbătoare ». Unitatea nu este dedusă din analiza realităţii, întrucît nu ar fi conţinută în ea şi, în general, noţiunile matematice nu ar fi deduse din realitate pe baza experienţei, ci ar fi produsul pur al minţii. Aşadar nu este admisă ideea unităţii dialectice a generalului şi a particularului, a recunoaşterii existenţei obiective a generalului în şi prin particular.

Principalul argument adus de autor în favoarea ipotezei priorităţii ideilor generale este faptul că oamenii le au de mici copii. Dacă noţiunile de unitate, fiinţă şi acţiune şi cele ale atributelor lor (putere, bunătate, frumuseţe etc.) ar rezulta pe calea comparaţiei, abstractizării şi generalizării — spune A. Juret — ele ar apărea la fiecare individ la vîrste diferite (p. 127—128).

Autorul trage concluzii privitoare la evoluţia gîndirii (şi a limbii) analizînd o fază dată din istoria limbilor indo-europene, fără a cerceta, din punctul de vedere istoric, semantica fiecărei limbi şi, mai ales, fără a raporta gîndirea la evoluţia societăţii. Se ştie că noţiunile se formează în practica socială şi rezumă ceea ce a fost dat în practică. Evoluţia ideilor reflectă procesul istoric de dezvoltare a lumii obiective şi a gîndirii. Cunoaşterea se dezvoltă pe o linie ascendentă pe baza logicii interne a mişcării gîndirii şi a condiţiilor dezvoltării societăţii.

Evoluţia gîndirii se face de la concret la abstract. Acest lucru este dovedit prin cercetarea lexicului unor limbi puţin evoluate. Cuvintele abstracte s-au creat treptat, în decurs de multe mii de ani. Condiţia dezvoltării progresive a gîndirii însă nu stă — aşa cum susţine A. Juret — în existenţa noţiunilor primare, care se găsesc în orice spirit, la orice vîrstă şi în orice epocă (p. 138), ci în mersul progresiv al societăţii şi, pe această bază, în posibilităţile mereu crescînde ale minţii omeneşti.

Pornindu-se de la unele fapte din limbile primitive, se poate presupune că la origine noţiunile aveau un caracter sincretic, vag, că exprimau în mod nedistinct mai multe obiecte sau fenomene luate împreună. Dar sincretismul primar al noţiunilor nu e identic cu caracterul general, abstract al noţiunilor, realizat după precizarea ideilor. De la « generalul » nedistinct la concret apoi la abstract avem o evoluţie în spirală.

La baza lucrării lui A. Juret stă ideea unităţii indisolubile dintre limbă şi gîndire. Materialul lingvistic îi serveşte autorului drept bază pentru concluzii privind evoluţia gîndirii. Concluziile ar trebui însă formulate cu mai multă prudenţă: legile semantice nu se pot identifica cu cele logice, pe care le reflectă în esenţă; semantica fiecărei limbi este influenţată de condiţiile specifice ale populaţiei care o vorbeşte şi de unii factori lingvistici (posibilităţile de îmbogăţire a lexicului, sinonimia, omonimia etc.).

https://biblioteca-digitala.ro

Se poate spune şi că materialul nu este destul de variat pentru a permite formularea de concluzii generale; erau necesare exemple din mai multe limbi. Desigur că mai convingătoare sînt exemplele din limbi neînrudite, căci evoluţia paralelă ar putea demonstra o evoluţie logică identică.

Lucrarea prof. A. Juret ridică şi unele probleme în legătură cu interpretarea materialului lingvistic.

Există cazuri numeroase în care gruparea mai multor cuvinte indo-europene în jurul unei rădăcini este admisibilă, atît din punct de vedere semantic, cît şi fonetic. Din această categorie fac parte exemple ca: R *rk* — « a aduna »: λέγω a aduna, κατα + λέγω a strînge, a înrola, lat. *legere* a strînge, culege, alege, *legio* alegere, legiune, armată; *ē-ligere* a alege; got. *rikan*, germ. *rechen* a pune laolaltă,; sl. *rąka* mînă, *reką* a pune laolaltă; scr. *rāçis*, grămadă, colecţie (p. 41) R *e*, *k* — « a înţepa »: scr. *aṣṭra* strămurare; lat. *acies* vîrf, *ācer* ascuţit, străpungător; *acidus* acru; *acerbus* germ. *herb* aspru; ἀκή, ἀκίς, ἀκμή vîrf, ἄκρος ascuţit; scr. *agram* vîrf (p. 58) R *kp* « a ţine », « a lua »: lat. *capere*, *cēpi* a lua, cuprinde, conţine, *captus* prizonier; got. *hafts*, germ. *Haft* captură, arest; irl. *gaibim* iau; lat. *capēdō capūdō*, *capula* vas, care conţine; măsură de capacitate; engl. *keep* ţine, conţine, păstra; σκάφη ahd. *skapa* vas (p. 80).

Dar, pe lîngă asemenea exemple mai sînt cazuri numeroase la care apropierile între cuvinte cu sensuri diferite nu pot fi acceptate din cauza diferenţelor mari în sens sau în complexul sonor. Iată cîteva exemple.

Nu se înţelege de ce au fost reunite sub aceeaşi rădăcină *Ks* — « a lega, a uni », lat. *axis* „osie" (gr. ἄξων germ. Achse), *āla*, *axilla* „aripă, subsuoară" şi lat. *uxor* „soţie" (p. 45) sau de ce sînt puse laolaltă lat. *membrum*, *maritus*, *mulier* şi germ. *Braut* „logodnică", gr. εἱμαρ-μένη „destin", αἱ μοῖραι Parcele, ca provenind toate din R *ml-*, *mr-* « a lega, a uni » (p. 46). Ce legătură semantică poate fi stabilită între cuvintele *sitis*, *siccus* şi *sidus* (p. 113) sau între *stella* şi *sterilis* (p. 114) deosebite şi ca formă şi avînd corespondenţe diferite în alte limbi indo-europene? De asemeni nu există nici o dovadă că *sentire* s-a creat pe baza participiului neatestat *sent* — al verbului *esse* (p. 120).

De dragul apropierilor semantice adesea se operează într-un mod foarte liber cu latura fonetică a cuvîntului, a cărui separare pe morfeme apare arbitrară. Astfel *homo* e analizat ca *h-o-mo*, iar got. *guma* ca *g- uma* considerîndu-se că provin din rădăcina simplă *K-* « a gîndi, a vorbi » (p. 95). La fel *dulcis* e înţeles ca fiind *du-lcis*, din aceeaşi rădăcină cu *bonus* — < du̯ — enos (p. 120). Pare ciudată separarea lui *nefandum* de *fās*, *fāri* (considerîndu-se că vin din rădăcini diferite) şi apropierea lui de *s-ponte* (p. 104), ca şi separarea numelui comun *uenus* (cu derivatul *uenustus*) de numele zeiţei *Venus* (p. 100).

Dicţionarele etimologice ale limbilor indo-europene tratează separat cuvintele care provin dintr-o singură rădăcină indo-europeană. Se poate presupune că între rădăcinile indo-europene au existat anumite raporturi semantice, că ele s-au dezvoltat dintr-un nucleu de rădăcini mai puţin numeros şi cu sensuri mai puţin complexe. Este meritul lucrării prof. A. Juret de a fi încercat să deducă aceste legături. După cum am arătat, rezultatele obţinute nu pot fi considerate pe deplin convingătoare.

Lucia Wald

VITTORE PISANI, *Storia della lingua greca* în « Enciclopedia classica » sezione II (Lingua e letteratura), vol. V, Società editrice internazionale, Torino, 1960, p. 1—132.

S-au scris puţine istorii ale limbii greceşti şi lucrul acesta nu poate surprinde pe nimeni. Cercetătorul care întreprinde o asemenea lucrare trebuie să stăpînească în egală măsură limba veche (cu toate dialectele), greaca bizantină şi cea modernă (cu variatele ei aspecte). Mînuirea

https://biblioteca-digitala.ro